

УДК 339.564

Є. Матвійшин,
Т. Магац

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗШИРЕННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Виконано аналіз експортної орієнтації економіки України. Запропоновано підхід до визначення пріоритетних напрямів експорту української сільськогосподарської продукції за даними про темпи розвитку і чисельність населення країн світу. Розкрито правові аспекти розширення експорту цієї продукції.

Ключові слова: аграрне виробництво, державне регулювання, експорт продукції, міжнародне право.

Економіка України перебуває на етапі складних перетворень, які зумовлені необхідністю змін у міжнародних зв'язках та проведення реформ у багатьох сферах. У суб'єктів господарювання з'явилися нові можливості розвитку відносин із європейськими країнами завдяки підписанню Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Водночас для більшості галузей скоротилися господарські і торгівельні відносини з Російською Федерацією через агресію цієї країни щодо України. Економічне становище ускладнено з огляду на те, що Україна повинна бути спроможною віддавати борги, які формуються через необхідність позичати ресурси для виживання у складний для країни час. Ресурси потрібні, зокрема, для проведення реформ, які є не лише вимогою суспільства, але й однією з умов надання позик міжнародними інституціями. Віддавати борги необхідно у валюті, основним джерелом поповнення якої є експорт української продукції. Можливості експорту обмежені згаданим скороченням зовнішньоекономічних зав'язків із Російською Федерацією, практичною відсутністю транспортних сполучень із зовнішнім світом тимчасово окупованими територіями Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей і скороченням випуску експортної продукції підприємствами, розташованими на цих територіях. Зміни експортних орієнтирів української економіки вимагають урахування відповідних правових аспектів.

Вітчизняні науковці і практики приділяли значну увагу правовим аспектам зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема з країнами Європейського Союзу. Наприклад, Р. Зелді – експерт міжнародного лідера із аудиту, оподаткування, супроводу угод і консультування “Ernst & Young Global Limited” – презентував базові аспекти митного регулювання експорту до країн Європейського Союзу [1]. М. Чемезов описав практичні аспекти здійснення українськими підприємцями експорту української продукції на ринки Європейського Союзу [2]. В. Лутчак звернув увагу на особливий вид світогосподарських інтеграційних процесів – транскордонне економічне співробітництво, яке ґрунтується на співпраці прикордонних регіонів сусідніх держав [3]. Згадані вище публікації стосуються переважно експортної діяльності країн Європейського Союзу. Це актуальний вектор зовнішньоекономічної діяльності, але доцільно розглядати й інші напрями експорту української продукції та відповідні правові аспекти.

Дослідники звертали увагу на проблему низької частки доходів від зовнішньоекономічної діяльності в економіці України й на необхідність збільшення обсягів експорту товарів та послуг, поряд із максимально можливим задоволенням потреб внутрішнього ринку [4]. Проте у публікаціях не викладено обґрунтування того, яку продукцію і в які країни доцільно експортувати для забезпечення вітчизняної економіки валютою. Метою цієї статті є опис підходу до визначення видів продукції, яка користується попитом на міжнародних ринках, пріоритетних напрямів її експорту та відповідних правових аспектів.

Для визначення напрямів розширення експортної складової сучасної української економіки зроблено аналіз відповідного потенціалу її галузей. Економічна енциклопедія наводить таке визначення: експортний потенціал – потенційна спроможність і можливість країни експортувати наявні та нарощувати експорт нових виробів, ресурсів і послуг [5].

Науковці Т. Мельник та О. Зубко довели, що не можна очікувати суттєвого збільшення експорту вітчизняної високотехнологічної продукції [6]. За даними Державної служби статистики України основні надходження від експорту у 2014 р. (табл. 1) забезпечували дві групи товарів: перша – зернові, насіння олійних рослин, жири та олії, готові харчові продукти (загалом 28%) і друга – чорні метали та вироби з них (загалом 27%).

Таблиця 1
Товарна структура експорту України за 2014 р. (наведено ті види товарів, частка яких перевищувала 3% від загального обсягу)

Назва товарів згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності	тис. дол. США	у % до 2013 р.	у % до загального обсягу
Усього	53901689	86,5	100
Зокрема :			
Зернові культури	6544127,6	103	12,1
Насіння і плоди олійних рослин	1687715,3	82,5	3,1
Жири та олії тваринного або рослинного походження	3822031,8	109,3	7,1
Готові харчові продукти	3096308,9	88,5	5,7
Руди, шлак і зола	3472392,7	91,5	6,4
Палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	2012058,0	74,8	3,7
Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	3054072,6	76,2	5,7
Чорні метали	12905392,9	90,2	23,9
Вироби з чорних металів	1691001,6	66,1	3,1
Реактори ядерні, котли, машини	2977117,7	79,8	5,5
Електричні машини	2680087,4	86,6	5

Примітка: складено за даними Державної служби статистики України

Зі стратегічного погляду та відповідно до концепції сталого розвитку доцільно ґрунтуватися на відтворюваних ресурсах. Тому з двох названих вище груп експортних товарів потрібно надати перевагу першій (далі будемо називати цю групу

“продовольство”). Адже для виробництва продовольства найважливішим ресурсом є земля, а також використовується дарунок природи – процес фотосинтезу під дією сонячної енергії (за висловом М. Д. Руденка – “енергія прогресу”) [7]. В Україні є вдосталь родючих ґрунтів, що дає змогу збільшувати виробництво продовольства. Актуальним завданням є розширення векторів його експорту й відповідне правове забезпечення.

Споживання продуктів харчування буде стабільним і зростатиме у країнах із великою чисельністю населення, які перебувають на фазі пожвавлення економіки. Потенційні країни-споживачі українського продовольства пропонуємо визначити на основі прогнозів авторитетних дослідницьких установ щодо змін реального ВВП країн світу. Зокрема, у червні 2015 р. опубліковано відповідні прогнозні дані за результатами дослідження Світового Банку Global Economic Prospects [8]. У табл. 2 наведено інформацію з цього дослідження про деякі країни, які частково або повністю відповідають названим вище умовам.

Таблиця 2

Прогнози щодо щорічної процентної зміни реального ВВП деяких країн (за даними дослідження “Global Economic Prospects” за червень 2015 р.)

Групи країн, чисельність населення (млн осіб)	Прогнозна процентна зміна реального ВВП порівняно з попереднім роком, %		
	2015	2016	2017
Країни Єврозони (335)	1,5	1,8	1,6
Об’єднане королівство (64)	2,6	2,6	2,2
Російська Федерація (144)	-2,7	0,7	2,5
Туреччина (78)	3,0	3,9	3,7
Єгипет (89)	4,2	4,5	4,8
Індонезія (255)	4,7	5,5	5,5
Китай (1357)	7,1	7,0	6,9
Індія (1210)	7,5	7,9	8,0

Прогнозування змін експорту до країн ЄС наведено у науковій доповіді “Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України”, підготовленої Інститутом економіки та прогнозування НАН України [9]. Зокрема, в доповіді стверджується, що нарощування експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки ЄС буде стримуватися через незначний обсяг імпортних тарифних квот ЄС для безмитного ввезення продукції з України та неспроможність більшості вітчизняних виробників на сьогодні задовольнити технічні, санітарні, фіто-санітарні умови для експорту своєї продукції на ринки ЄС. Подолання цих перешкод – це питання часу. Можливості експорту продовольства до Китаю зростають з огляду на наміри цієї країни розвивати “Новий Шовковий Шлях” [10]. Це може відбутися, якщо темпи зростання економіки Китаю істотно не скоротяться, попри неприємний симптом – падіння китайського фондового ринку, яке відбулося на початку липня 2015 р. [11].

Беручи до уваги наведені дані про чисельність населення і прогнозні зміни ВВП країн до 2017 р., зроблено висновок про такі перспективні напрями експорту

продовольства з України: Індія, Китай, Індонезія, Єгипет, Туреччина і країни Євросони (рис. 1).

Український уряд вживає важливі заходи з розширення експорту продовольства на відповідні ринки. Зокрема, у Єдиній комплексній стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 – 2020 роки серед пріоритетів розвитку аграрного сектора України визначено доступ до міжнародних ринків, управління імпортом, просування експорту та внутрішній ринок [12]. Прем'єр-міністр України сформулював завдання експортної діяльності вітчизняного агропромислового комплексу – відходити від сировинної складової в аграрному секторі, спільно з внутрішніми і зовнішніми інвесторами будувати переробку, створювати робочі місця і захоплювати не тільки ринки через експорт зернових, але й виходити на ринки з якісними продовольчими товарами [13]. Функціонує веб-сайт “Державна підтримка українського експорту” Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, на якому серед іншого наводяться посилання на законодавство у сфері зовнішньоекономічної діяльності [14].

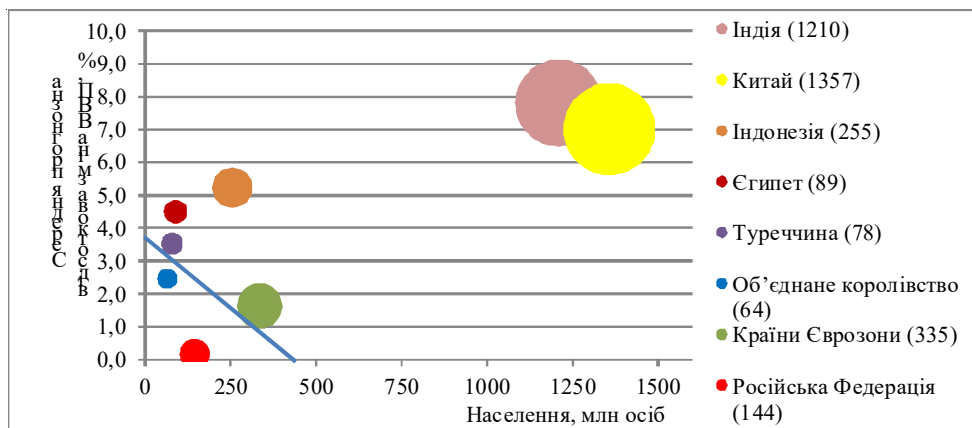

Рис. 1. Прогнозні значення відсоткових змін ВВП (до 2017 р.) і чисельності населення країн, до яких може бути розширено експорт продовольства з України (побудовано за даними дослідження “Global Economic Prospects”)

Підприємці відносно швидко реагують на зміни середовища і зможуть розширити існуючі торговельні зв'язки та вийти на нові ринки. Важливо не сковувати їхню ініціативу зайвими процедурами та обмеженнями. Дослідники звертають увагу на необхідність реформування митних процедур та зміни податкового законодавства для експортерів сільськогосподарської продукції, які б допомогли вивести вітчизняне аграрне виробництво на міжнародний ринок [15]. Потрібно брати до уваги й можливості транспортування експортної продукції як територією України, так і за кордоном.

Важливим правовим аспектом розширення виробництва й експорту українського продовольства є реформа сільськогосподарського сектора. Зокрема, актуальним завданням законодавців є гарантування виробникам довготривалого використання земель, а також розумного вирішення проблеми ринку землі. Зокрема, необхідно визначити чіткі правові норми для власників землі. Експерти справедливо стверджують,

що головне питання щодо земельної реформи полягає не в тому, чи варто продавати землю, а як гарантувати виробникам її довгострокове використання, адже жоден інвестор не дасть грошей на землю, якщо не буде чіткого розуміння предмета продажу і відповідного законодавства [16]. В Україні діє мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення до 1 січня 2016 р. Водночас законодавча база для запровадження ринку землі в найближчому майбутньому практично відсутня. У Верховній Раді України зареєстровано декілька законопроектів, зокрема за одним із них запропоновано продовжити мораторій до 2026 р. Інший законопроект передбачає проведення референдуму з цього питання, але, згідно з Конституцією України, такі питання не можуть виноситися на референдум.

Інший напрям правової підтримки виробників та експортерів українського продовольства – запровадження в Україні позитивного зарубіжного досвіду підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Зокрема, доцільно приділити увагу створенню таких інноваційних форм господарювання, як кластери – добровільні об'єднання сільськогосподарських підприємств і відповідних інституцій (наукових установ, збутових організацій, органів влади тощо). Перспективним напрямом сприяння реалізації сільськогосподарської продукції є розвиток товарних бірж, які можуть орієнтуватися на покупців різної купівельної спроможності. Угода, укладена на біржових торгах, повинна бути зареєстрована та оформлена як біржовий контракт. Біржовий контракт має містити положення щодо прав, обов'язків і відповідальності з митного оформлення експорту продукції, які не суперечать укладеному біржовим посередником договору на брокерське обслуговування продавця цієї продукції. Важливою функцією бірж є надання її членам і відвідувачам організаційних та інформаційних послуг, які відображають кон'юнктуру ринку продовольства. У правовому аспекті важливо сприяти захисту внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції через встановлення ефективних ставок імпорتنних тарифів.

Висновки

Загалом, внутрішні умови та обставини глобального типу спонукають до розширення експорту українського продовольства у таких основних напрямках: до Китаю, Індії, Індонезії, Єгипту, Туреччини та країн Євразії – країн із високими прогностичними темпами економічного зростання і великою кількістю населення. Актуальним завданням є сприяння вітчизняним підприємцям як у збільшенні виробництва продовольства, так і в його експорті, який є основним джерелом надходження валюти, дуже необхідної для реалізації реформ у важкий для України час.

Напрямом подальших досліджень буде розробка пропозицій щодо спрощення процесу отримання дозвільних документів на експорт, скорочення формальностей щодо документального супроводу процесу зберігання і транспортування експортної продукції українських виробників.

Література

1. Зелді Р. Експорт до країн Європейського Союзу: базові аспекти митного регулювання : презентація від 25 січня 2015 р. [Електронний ресурс] / Роберт Зелді. — Режим доступу : <http://www.slideshare.net/ivanovua/ey-ua-eudcftarobertzeldi>.
2. Чemezov М. Кроки до експорту української продукції: практичні аспекти [Електронний ресурс] / М. Чemezov. — Режим доступу : http://omp.com.ua/ua/presscenter/publications/kroki_do_eksportu_ukrayinskoyi_produktsiyi_praktichni_aspekti.

3. Лутчак В. Ф. Роль економічного транскордонного співробітництва в інтеграційних процесах / В. Ф. Лутчак // Демократичне врядування [Електронний ресурс] : наук. вісн. — 2014. — Вип. 14. — Режим доступу : <http://www.lvivacademy.com/visnyk14/zmist.html>.

4. Савчук Т. Ефективність державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності України / Т. Савчук // Науковий блог НаУ “Острозька Академія” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2014/efektyvnist-derzhavnoji-polityku-u-sferi-zovnishnoekonomichnoji-diyalnosti-ukrajiny>.

5. Економічна енциклопедія [Текст] : у 3 т. Т. 1 / голова ред. ради Б. Д. Гаврилишин ; відп. ред. С. В. Мочерний ; заст. відп. ред. О. А. Устенко. — К. : Академія ; Т. : Акад. нар. госп-ва, 2000 – 2002. — 864 с.

6. Мельник Т. М. Інноваційний регрес у товарній структурі зовнішньої торгівлі України / Т. М. Мельник, О. В. Зубко // Маркетинг і менеджмент інновацій [Текст]. — 2011. — № 4. — С. 192—199.

7. Руденко М. Д. Енергія прогресу : (нариси з фіз. економії) [Текст] / М. Д. Руденко ; [перед. Б. Олійника]. — К. : Журналіст України, 2008. — 715 с.

8. Global Economic Prospects : The Global Economy in Transition (June 2015) [Electronic resource] / World Bank Group. — Access mode : <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

9. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України [Текст] : наук. доп. / за ред. акад. НАН України Гейця В. М., чл.-кор. НААН України Осташко Т. О., чл.-кор. НАН України Шинкарук Л. В. ; НАН України. — К. : ДУ “Ін-т екон. та прогноз. НАН України”, [б. р.]. — 102 с.

10. Ukraine set to become top corn exporter to China in first half // Financial Time [Electronic resource]. — 2015. — July 6. — Access mode : <http://search.ft.com/search?queryText=new+silk+route>.

11. China stocks fall again despite support measures // Reuters [Electronic resource]. — 2015. — July 7. — Access mode : <http://www.reuters.com/article/2015/07/07/us-china-markets-idUSKCN0PH08Q20150707>.

12. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 – 2020 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16015>.

13. Треба виходити на ринки з готовими продовольчими товарами // Урядовий портал [Електронний ресурс]. — 2015. — 21 серп. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248423731&cat_id=244276429.

14. Веб-сайт “Державна підтримка українського експорту” Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zakon_v_sferi_zed/ukr/4876.html.

15. Казьміна-Воронець Я. Як вивести аграрний сектор України на міжнародний ринок / Я. Казьміна-Воронець // Юридична Газета online [Електронний ресурс]. — 2015. — 25 лют. — Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/yak-vivesti-agrarniy-sektor-ukrayini-na-mizhnarodniy-rinok.html>.

16. Земля без ринку: якою має бути земельна реформа в Україні // Forbes-Україна [Електронний ресурс]. — 2015. — 24 квіт. — Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/business/1393116-zemlya-bez-rinku-yakoyu-mae-buti-zemelna-reforma-v-ukrayini>.

**Ye. Matviishyn,
T. Mahats**

**LEGAL ASPECTS OF THE EXPANSION OF EXPORT POTENTIAL
OF THE AGRARAIN SECTOR IN UKRAINE**

The analysis of export-oriented economy of Ukraine is done. An approach to determining priority directions for exports of Ukrainian agricultural products according to the pace of development and population size of countries in the world is suggested. The legal aspects of the export expansion of these products are revealed.

Key words: agrarian production, government regulation, export of products, international law.